

Csillaghullás

Rendkívüli emberrel találkozni annyi, mint csillaghullást látni. Vagy annál is több.

Augusztus volt, amikor egy szigligeti kapualjban majdnem feldöntöttem egy magas, karcsú, középkorú férfit. És mert a kapualj az Alkotóházhoz tartozott, be is mutatkoztunk egymásnak. – Ön írta a *Kobaltországot*? – kérdezte a férfi. – Én meg csak túrom, túrom a földet! – Egyszerre volt szerény és kedves, de érthetetlen is. Engem nem szoktak észrevenni. És mi az a földtúrás?

Hazajövet hamarosan megtudtam. Kisétáltunk együtt a helyszínre, a budai Királyi Vár bejáratához, ahol már el lettek tüntetve a nyomok.

– Szobrok voltak itt – mondta a férfi. – Gótikus szobrok a föld alatt.

– És ön? – kérdeztem. – Ön vezette az ásatást?

– Végül is igen. De előtte megfizettem az árát. Tudja, meg voltam győződve róla, hogy ez egy szobortemető, Zsigmond király idejéből. Évekig küszködtem, de nem kaptam engedélyt az ásatáshoz. Azt mondták, történész ne szóljon bele a régészek dolgába. Azt mondták, az egész csak ábránd. És meg is büntettek, kineveztek az Esztergomi Keresztény Múzeum igazgatójának.

– De hát az egy nagy értékű múzeum!

– Az, nagy értékű, de valaki szervezett oda egy képrablást, és én börtönbe kerültem. Egy évig ültem. Rászoktam az ivásra.

– És a család?

– A háború alatt nősültem meg, nem volt szerelmi házasság, inkább barátság. El is váltunk volna, de a feleségem zsidó volt, keményedtek a zsidótörvények, az ember bajban nem hagyja ott a társát. A háború után elváltunk, feleségem a kisfiunkkal Amerikába ment.

– Ön pedig itt maradt egyedül.

– Én megkaptam az engedélyt az ásatásra! A börtönbeli rabok jöttek velem ásni, megtanulták a finom kézmozgást, a késkezelést! Délben azt mondták: „Professzor úr, engedjen el bennünket a kocsmába!” „Fiúk – mondtam –, ha nem jöttök vissza, engem megint bevisznek a börtönbe!” De mindennap visszajöttek.

– Professzor úr, ez nagyon jó történet.

– Bányászok is dolgoztak velünk. Egyszer csak az egyik, a neve Szerencsés Imre, felkiált: „Professzor úr! Itt van egy fej!” És előkerült az első gótikus szoborfej. És attól fogva kijöttek a föld alól a fejek, a testek, a korabeli ruhák, a hosszú köpenyek! Egy hatalmas gyűjtemény!

– Sosem hallottam ekkora megvalósult álmot!

– A legnehezebb a Madonna fejének helyre illesztése volt. El kellett találni, hogy hova néz, de végül sikerült.

Sikerült. A professzorral kötött barátságom Budapesten is folytatódott. Ha elutazott, leveleztünk. Egyszer azt írta: „Megdöglött az, aki börtönbe juttatott.” „De professzor úr – válaszoltam –, mégiscsak ember volt.” „Nem tudom, hogy az volt-e.”

És vajon mit szóltak a tudós kollégák, akik álomvilágba taszították a szobrokat? Erről többé nem beszélünk.

Egyszer a Markó utcában futottunk össze, a professzor feketében volt, a bíróságra ment. Második feleségének, egy arisztokrata hölgynek a lányát meggyilkolták. „Rossz társaságba keveredett.” A Sors osztogat. A professzor magánélete nem, az nem sikerült.

– Harmadik feleségem mellett nyugalma van – mondta.

Egy nyáron Magyarországra látogatott első házasságából való fia és annak a lánykája. A kislány csak angolul beszélt, a professzor megkért, álljak be tolmácsnak. Nagyon egyszerű házacszában nyaraltak, az erdőben, egy forrásnál mosakodtak. A konyhából csapkodás hallatszott.

– Ti ott beszélgettek! – kiáltotta az asszony. – Én meg főzök, mosogatok, mint egy cseléd!

*

Utoljára egy teherautó fülkéjében láttam a professzort. Kihajolt az ablakon, és boldogan nézett rám. – Ott fogok lakni a szobraim közelében – mondta. – A Várnegyedben kaptam lakást.

Boldog voltam én is. Korona került az egykori álomra. A szobrokhoz özönlöttek a magyar és a külföldi nézők, művészek, újságírók. A jelmeztervezők a Várban, a kiállításon lemásolták a gótikus ruhákat. A professzor majdnem minden szobrot lefotózott, lerajzolt nekem.

A Várnegyedben aztán hamarosan elérte egy szívroham. Nézem a képeket. Nézem a Madonnát. Igen, a Madonna őt látja. Lefelé néz.

19

A varsói kávéház

Boldog idők, amikor az Írószövetség még egységes volt, és kirándulni küldte az írókat külföldre! 1963 és 67 között Szlovákián át Lengyelországba utaztunk, bérelt autóbusszal, és az út 2000, azaz kétezer forintba került, felét az Írószövetség fizette.

Kis csoport volt az utasoké, nemrég halt meg az utolsó előtti utazó, már csak én vagyok itt valameddig. Jött velünk egy idősebb házaspár, az asszony költő, a férfi prózaíró. Az autóbusz hátuljában négyen ültek, négy hatalmas termetű férfi, egyiküknél nagy fonott kosárban vodkásüvegek, itthon nem váltották vissza őket, de Lengyelországban igen, darabját egy zlotyért. Mi nők hárman voltunk a busz elején. Egyikünk valamelyik ázsiai nyelvből fordított, a másik drámát írt, nekem verseskönyvem jelent meg, egy kritikus azt írta róla, „kudarc”. Föllélegeztem a külföldi úton, a régi magyar városokban régi magyar vendégszeretettel fogadtak, és a bájos Eperjes városkában

azt mondogatták: „Nápolyt látni és meghalni, Eperjest látni és életben maradni!” Nagyon jó volt ezt hallani, és nagyon vigasztaló.

Krakkó izgalmasan szépnek látszott, Varsó ijesztően fájdalmasnak. – Ide jöttem az első randevúra – mondta a sötét kávéház előtt egy lengyel hölgy, benéztünk, de a kávéháznak nem volt belseje, és az egész hosszú utcában csak a házak eleje nyílt felénk, mögötte semmi. A várost porig lebombázták, a lengyelek fölépítették az álmaikat. Nem messze állt egy óriási, lomha épület, stílusa egy szovjet minisztériumé. Amikor a nagy francia színész, Gérard Philipe Varsóban járt, állítólag azt mondta rá: „C'est petit, mais joli!”

Kollégiumban laktunk, nem volt fürdőszobánk, csak egy vízcsap a szoba sarkában. Drámaíró kolléganóm sokat énekelt, erős hangja volt, és sima, vörösesbarna haja. Első este elrontotta a gyomrát, és megkért, kopogjak be a férfiakhoz; annál, aki a vodkásüvegeket ide cipelte, mindig van hánytató. Bekopogtam, a vodkás férfi lehetett vagy száz kiló, meztelenül jött az ajtóhoz, törülközőt nyomott maga elé, de a hánytatót kihozta. Aznap éjjel alig aludtam.

Aztán hazajöttünk, most ért el a tudatomig, hogy a pesti házak falán még ott vannak a háborús golyónyomok, de a kávéháznak látszik a belseje. A Kedves eszpresszóba nem nyitottam be, nem zongorázott odabenn Cziffra György, és Zoli sem volt már mellettem. A tanári katedráról bekerültem a Rádióba, élveztem az eleven munkát, délben a pagoda formájú büfében ebédeltem, és bámultam a korszak nagy tehetségű riportereit, Rapcsányit, Vértessyt, Czigány Gyurit, Sipos Tamást. A stúdiókból kiszűrődött a zene, vagy csak úgy képzeltem.

20

Egy délben belépett a pagoda üvegajtaján a vörösesbarna hajú lány, akit Varsóban láttam utoljára. Megállt előttem. – Befejeztem egy munkámat – mondta –, gyere, ünnepeljük meg! – A Rákóczi úton egy kis elhanyagolt kávéházba mentünk. – Két konyakot – hallottam az asztal fölött. Aztán: – Még két konyakot! – Csak egyet – mondtam. Négy vagy öt féldecit megivott, nem szóltam rá. Fölnézett.

– Emlékszel, hogy Varsóban, amikor mosakodtál, kimentem a szobából?

– Nem figyeltem, de hát ez természetes.

– Sigmund Freud szerint mindegy, hogy férfit vagy nőt szeret az ember.

A szerelem a lényeg, Kérek még egy féldecit.

– Ne igyál – mondtam. – Rosszul leszel.

– Nem leszek. Választ várok a kérdésemre.

– Mit akarsz?

– Téged.

– Én nem hiszek Freudnak. Undorodom egy másik nő testétől. A mozdonygári zuhanyozóban is utáltam a nőszagot. Gyere, induljunk el.

Fizetett, kimentünk az utcára, a kávéház előtt rám esett. – Szeretlek! – sikoltotta. – Szeretlek!

– Kérlek, menjünk. Próbálj előre lépni.

A Rákóczi úton még járt a villamos, elvergődtünk a megállóig. Jött a 44-es, én nem szálltam fel. Félttem tőle. Betuszkoltam az ajtó mögé. Régi típusú, félig nyitott ajtó volt. – Nem kísérsz haza? – Nem. Haza tudsz egyedül menni. – Kísérj haza! Leesek! – Átbukott az ajtón. Visszaerőltettem. – Le fogok esni! – Fogódkodj meg!

– Nem szégyelli magát? – ordította mellettem egy férfi. – Magára hagyja a beteg barátnőjét?

– Szégyellje magát! – visította egy öreg nő.

És én arra gondoltam, hogy most hazamegy, és rázuhan az ágyra. Egyedül. Izmosabb, mint én.

A lámpa zöldre váltott, elindult a villamos. Ott állt, kapaszkodott. Nézem. Reméltem, hogy hazaér.

Két nap múlva levelet kaptam. „Bocsáss meg – írta –, lehet velem rendszeren is együtt lenni. Kérlek, barátkozz velem.” Válaszoltam. „Ne haragudj, én nem tudok a történetek után a barátod lenni. Munkáidat mindig figyelni fogom.”

Figyeltem is, egy életen át.

Több mint ötven év eltelt. Az idő nem számít. Úgy érzem, haza kellett volna kísérem. Kinek van joga rá, hogy ítélkezzen egy másik ember fölött? Hiszen fölöttem is ítélkeztek gyerekkoromban, a háború idején, egészen más miatt, és közel a tragédiához!

Vajon milyen most az a varsói kávéház? Biztosan felépült. Csak az emléke őrizte meg magát. Ahogy én magamat. Kívül álom, belül üresség.

Északi riport

Az 1980-as évek elején megszólított egy férfi a metróban. „Le akartam fordítani egy versét – mondta. – De nem sikerült.”

És fölsietett a lépcsőn. Utolértem. „Kicsoda ön?” „A göteborgi könyvtár vezetője vagyok. 56-ban jöttem el otthonról. Ha egyszer Göteborgban jár...”

Három év múlva mentem el Göteborgba. A tenger felől átfújta a várost a szél. A szállodaportán várt a könyvtárvezető, Kádár Péter levele. Aznap a város egykori alispánjával készítettem interjút. Előzőleg Norvégiában jártam és Dániában. A megszállás pszichológiája izgatott. 1940. április 9-én a német csapatok rátámadtak a két országra. A norvégok ellenálltak, Norvégiában százötven éve nem volt háború, a fegyverekkel nem tudtak bánni. Az ellenállás két hónapig tartott. A dánok eljátszották Németország éléskamrája szerepét, etették-itatták a megszállókat, s közben megszervezték egy földalatti kormányt, egy hadsereget, hozzá a rendőrséget és a diplomáciát. A svédek semlegesek maradtak. Továbbra is szállították a vasércet Németországnak.

Kereskedelmi szerződésünk volt, mondták védekezőleg. És közben befogadták az európai és a balti menekülteket. Ez a kétarcú semlegesség a háború végéig eltartott. A norvég partvidékről is indultak fegyverszállító hajók.

Irgyeltem Kádár Pétert. Olyan országban él, ahol megszokott a nyílt, egyenes beszéd. Senki sem kertel, nem használ fölösleges szavakat. A svéd királyi testőrparancsnoktól megkérdeztem, szerinte melyik stratégia vált be inkább, a norvégoké vagy a dánoké. „A finneké – mondta a testőrparancsnok. – Előbb az oroszok ellen harcoltak, utána a németek ellen. Mindig azt tették, amit kell.”

Péter Budapesten volt a háború alatt. Bujkálnia kellett, a szobalányuk rejtette el. Megígérte a lánynak, ha lesz egyszer pénze, nekiadja. A német jóvá-

tétel húsz-huszonöt év múlva érkezett meg, addigra a jólelkű lány meghalt.

„Vedd fel ezt az összeget – írta Péter. – Add oda a megmentődnek.” De nekem nem volt megmentőm, véletlenül maradtam életben. És akkor eszembe jutott Giricz Margit, aki az oroszok bejövetelekor leverte endródi szülőházamról a lakatot, és beköltözött a házba. Tünetényes lány volt, házvezetőnő, csupa vers, csupa dal, és félig-meddig nagyanyánk nevelte. Felajánlottam neki, persze Péterrel megegyezve, a három évig folyósítandó összeget. Elutasította. Hogy ő nem mentett meg senkit! „De megmentetted a házat! – mondtam. – Az utolsó menedékünket!” Végül nagy nehezen kötélnek állt. De ragaszkodott hozzá, hogy Péternek minden hónapban számoljak be róla, a pénzt mire költötte. Régi álma volt egy perzsaszőnyeg, csináltatott angol vécét, villanyt, vízcsapot, törülköző- és szappantartót. „Megírtad Péternek?” „Megírtam.” Ez minden hónapban elhangzott.

Évente hazajött Péter Magyarországra. Elvittem színházba, koncertre, néha együtt vacsoráztunk. Nem ismerkedett meg Margittal, nem akart semmi hálát besöpörni. Most is együtt gondolok rájuk. Egymás után haltak meg, Margitot gyomorbetegség vitte el, Péter rosszul nyelt le egy csontot. Endródi szülőházam omladozik. De én még itt vagyok. Az észak-európai utakból összeállt az egyik legkedvesebb könyvem. Csak Finnországba nem jutottam el; a szovjet levéltárat nem lehetett megközelíteni. Norvég, dán és svéd riportjaim senkit sem érdekelnek. A háború már nem szenzáció.

páratlan oldal

www.es.hu

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

**Kattintson
a www.es.hu-ra!
SMS-sel is
előfizethet!**

PUBLICISZTIKA,
FEUILLETON,
PRÓZA, INTERJÚ,
VERS, VISSZHANG,
KÖNYVKRITIKA,
MŰBÍRÁLAT,
GALÉRIA